

LAMEJSLA

NYE SERIER FOR LANDBRUG OG LANDBRUGSINDUSTRI I DE DANSKE HISTORISKE NATIONALREGNSKABER 1900 – 1947

AF

CARL-AXEL NILSSON

Historisk Tidsskrift publicerede 1991:1 et diskussionsindlæg af forfatteren til denne artikel med overskriften Er der behov for et HND (Historiske Nationalregnskaber for Danmark)? Måske ikke helt overraskende var indlægget en opfordring til ny forskning i emnet, og den påpegede, at en lignende opfordring¹ nogle år tidligere ikke havde haft nævneværdig effekt. Men opfordringen i 1991 har dog også stort set været forgæves.² Det kan forekomme overraskende, eftersom udgangspunktet for en revision af HND er ret fordelagtigt. De eksisterende HND-publikationer er af god kvalitet, og der er næppe behov for en fuldstændig fornyelse.

Trods alt blev der taget adskillige initiativer til igangsættelse af ny forskning.³ Seminarer organiseredes, der kom tilbud om forskningsindsatser, og der søgtes om penge. Men emnet var ikke velset blandt bevillingsgivere – alternativt var ansøgningerne dårligt formulerede. Mangel på penge betød i hvert fald, at planerne løb ud i sandet.

Et resultat af diskussionerne kan alligevel noteres. En lille gruppe af forskere og statistikere dannede en dansk afdeling inden for et nyt nordisk projekt vedrørende historiske nationalregnskaber med fem deltagende lande. Sigtet med dette – temmelig langsomt arbejdende – pro-

¹ Gunnar Viby Mogensen, *Økonomi og Historie*, s. 164, 177-179 (1987).

² En værdifuld historiografisk gennemgang er Ole Hyldtofts tre artikler i *National-økonomisk Tidsskrift*: 1993, s. 254-71 om Danske nationalindkomstberegningers historie, 1993, s. 344-53 om Danske historiske nationalindkomstberegninger og 1994, s. 2-102 om Uløste problemer i de danske historiske nationalregnskaber.

³ En drivende kraft var nu afdøde lektor Jørgen Peter Christensen ved Økonomisk Institut, Københavns Universitet.

jekt er at oprette en fælles nordisk database, hvor data for samtlige lande skal gøres tilgængelige via Internet. Data skal publiceres med et ensartet klassifikationssystem, volumensier skal beregnes med ensartet teknik etc. Og såvidt muligt skal beregninger følge teknikker og principper i det moderne, internationalt tillempede System of National Accounts (SNA).⁴ Man har holdt adskillige symposier og har efterfølgende publiceret bidragene til disse. Der foreligger i øjeblikket også et forslag til hjemmeside.⁵

Det er derfor med stor tilfredshed, at en revision af HND nu præsenteres, dog blot som et beskedent første led i et mere omfattende fornyelsesarbejde. Det er her tale om en lille del af HND, landbrugssektoren samt landbrugsindustrierne mejerier og slagterier i perioden 1900-1947. I begge de to moderne HND-publikationer, Bjerke & Ussings og Svend Aage Hansens (SvAaH)⁶, defineres landbruget bredt og omfatter også produktionen ved slagterier og mejerier, uden mulighed for at specificere de to sidstnævnte. Ved beregningen af værditilvæksten bruger man en definition af inputbegrebet, som ikke omfatter særlig mange varer. Og volumenberegningen må anses for at være ret primitiv, idet alle værdier udtrykkes i 1929-priser. I alle tre henseender adskiller forfatterne sig dermed fra de principper som formuleres i SNA.

Tre hovedopgaver kan således umiddelbart defineres for arbejdet i den nu foreliggende undersøgelse: at konstruere selvstændige serier for mejerier og slagterier, at udvide inputbegrebet samt at gennemføre en moderne volumenberegning. Naturligvis har opgaven også været at undersøge om nye resultater opnås, som kan føre til nye måder at se dansk økonomisk historie.

At undersøgelsen starter med år 1900, begrundes med, at der i nogle år har eksisteret nye tilgængelige dataserier med netop dette startår. Slutåret 1947 er derimod valgt med en helt anden begrundelse. Fra og

⁴ System of National Accounts (1993).

⁵ <http://130.239.21.57/index.html> – Danske deltagere er lektor Hans Kryger Larsen og fhv. lektor Carl-Axel Nilsson, Institut for Historie, Københavns universitet samt specialkonsulent Søren Larsen, Danmarks Statistik. – Følgende publikationer stammer fra det nordiske projekt: Olle Krantz, (ed.), *Nordiska Historiska Nationalräkenskaper*, Workshop i Olofsfors (1994), Jari Eloranta (ed.), *Nordiska Historiska Nationalräkenskaper*, Workshop 2 (1997), Jørgen Peter Christensen, (ed.), *Nordiske historiske nationalregnskaber*, Workshop 3 (1998), Ola Honningdal Grytten (ed.), *Nordiske Historiske Nasjonalregnskaper*, Workshop IV, 1998) Magnus Lindmark/Peter Vikström (red.), *Nordiska Historiska Nationalräkenskaper*, Workshop V (2000) samt Gudmundur Jónsson *Nordic National Historical Accounts*, Workshop VI (2004).

⁶ Kjeld Bjerke & Niels Ussing, *Studier over Danmarks Nationalprodukt 1850-1957* (1958) samt Svend Aage Hansen, *Økonomisk Vækst i Danmark 1818-1975*, I-II (1972-74) med Bilagstabeller i bind II, også i 2.udgave (1977).

med dette år findes SNA-tilpassede HND-serier, konstruerede af specialkonsulent Søren Larsen ved Danmarks Statistik.⁷ Det skal i denne sammenhæng nævnes, at Thomas Søby har konstrueret en input-output-tabel for året 1938, som har været meget værdifuld som kilde til de nykonstruerede serier i denne undersøgelse.⁸

Produktionsværdier

Hverken Bjerke & Ussing eller Svend Aage Hansen har udarbejdet egne dataserier for landbruget. Svend Aage Hansen henviser til de serier, som Einar Cohn, kontorchef ved Statistisk Departement, publicerede 1957 i sin bog om Privatbanken.⁹ Dog var det fuldmægtig P. Døssing, som stod for indsamling og bearbejdelse af data. Bjerke & Ussing påpeger, at teksten om landbruget er forfattet af kontorchef Mads Iversen, medens beregningerne er udført af fuldmægtig P. Døssing, og Cohns bog bliver ikke nævnt. Men det står helt klart, at datagrundlaget er identisk hos Svend Aage Hansen og Bjerke & Ussing bortset fra et par forskelle i definitionerne. Det er også klart, at fuldmægtig Døssing er ansvarlig for konstruktionen af datasierne.¹⁰

Døssing brugte oplysninger om priser og kvantiteter og specificerer i tabellerne planteprodukter i to grupper: korn og andet, mens husdyrprodukter deles i fire grupper: mælk og mælkeprodukter, levende og slagtet kvæg, levende og slagtede svin samt andet. Ved opsummering til totaler korrigeres for besætnings- og beholdningsforskydninger. Hertil kommer en serie for værdien af indkøbte rå- og hjælpestoffer samt en serie for udgifterne til vedligeholdelse og afskrivning.

Da Døssing gennemførte sine kalkulationer, fandtes der ikke ret mange publicerede data vedrørende produktionen ved mejerier og slagterier. Der fandtes en del data fra tre tællingsår i perioden før 1916 og derefter årlige data for de store eksportslagterier, men slet ingen årlige data for mejerierne. Derimod fandtes rigeligt med data om det egent-

⁷ Endnu ikke publiceret.

⁸ Stor opgave ved Økonomisk Institut, Københavns Universitet, tilgængelig i instituttets bibliotek.

⁹ Einar Cohn, *Privatbanken i København gennem hundrede år*, 1-2 (1957-1958).

¹⁰ SvAaH gengiver i bilagstabel 2 om landbrugets produktionsværdi Cohns korrigerede serier fra bogen om om Privatbanken. I bilagstabel 3, som giver serier for Danmarks Bruttofaktorindkomst i løbende priser, bruger han dog Cohns ukorrigerede totaler minus Cohns serie over værdierne af indkøbte rå- og hjælpestoffer. Derimod gør SvAaH ikke fradrag for udgifter til vedligeholdelse og afskrivning, hvad derimod Bjerke / Ussing gør. Hertil kommer, at SvAaH korrigerer værdierne for rå- og hjælpestoffer ved at tilægge nogle små udgifter til tjenesteydelser som dyrlægehjælp og regnskabsbistand m.v.

lige landbrug, men få af dem vedrørte produktionens omfang. Døssing har med andre ord haft adgang til upubliceret materiale i Danmarks Statistik.

Siden da er datasituationen blevet væsentlig bedre. Allerede 1957 udgav Danmarks Statistik en publikation med et stort antal priser for praktisk taget alle varer, som produceres i landbruget, ved mejerierne og slagterierne og med flere slags priser for hver vare: kvalitetsspecifiserede priser, producentpriser, engrospriser, eksportpriser etc. Hertil kommer priser for adskillige foderstoffer og handelsgødning. Som redaktør for publikationen og leder af arbejdet nævnes kontorchef Henning Norman, medens hverken Cohn, Døssing eller Iversen nævnes.¹¹ Og i anden halvdel af 1960'erne udgav man to publikationer med kvantitetsdata, oftest for samme slags varer som i prispublikationen.¹² Henning Norman nævnes som leder også af denne publikation, sammen med afdelingsleder Peter Lorentzen.

Det er formodentlig ikke så svært at forklare, hvorfor Svend Aage Hansen ikke brugte de nye publikationer til beregning af nye serier.¹³ Han havde tidligere været ansat som kontorchef ved Danmarks Statistik og var sikkert klar over, at de nye data ikke væsentligt afveg fra Døssings. Når opgaven alligevel ikke var at ændre klassifikationerne, ville et nyt beregningsarbejde næppe være motiveret. Det gælder også for denne undersøgelse, at der næppe kan forventes nye, sensationelle resultater ved at bruge de moderne kildepublikationer. Men når opgaven som her er separat at beregne produktionsværdier og værditilvækst ved landbrug, slagterier og mejerier, er de nye publikationer helt uundværlige. Og naturligvis kan også mindre afvigelser fra tidligere kilder vise sig at påvirke det eksisterende billede af det historiske forløb.

De for denne undersøgelse relevante pris- og kvantitetsserier i de nye statistiske publikationer omfatter 20 for varer produceret i landbruget og 8 for indkøbte råvarer. For slagterierne er tallene 14 og 5 og for mejerierne 6 og 2. Hertil kommer, at et antal data har måttet hentes fra den industrielle produktionsstatistik. I overensstemmelse med SNA dækker branchen slagterier også diverse slags kødvarer tilberedning: kødfars, pølser, konserver etc. Til de traditionelle mejeriprodukter kommer produktionen af flødeis. Formentlig bliver definitionen dermed noget bredere end den, Døssing bruger for slagterier og mejerier,

¹¹ *Landbrugets priser 1900-1957*, Statistiske Undersøgelser nr. 1, Danmarks Statistik, 1957.

¹² *Landbrugsstatistik 1900-1965 1-2*, Statistiske Undersøgelser nr. 22 og nr. 25, Danmarks Statistik, 1967.

¹³ Han nævner de to publikationer fra 1967 i Appendix.

når han har dem med i landbruget. Men man må også regne med, at en mindre del af hele produktionen, især den ved meget små enheder, ikke indgår i beregningerne.¹⁴

Det må nævnes, at heller ikke de tre statistiske hovedpublikationer er helt uproblematisk at arbejde med. Der kræves under visse perioder og for visse varer indemellem en del opfindsomhed for at skønne priser og kvantiteter. Fløde er et eksempel på en vare, hvor det har været nødvendigt at skønne data for næsten hele perioden på basis af nogle få punktoplysninger. Og for nogle småproduktioner mangler der helt oplysninger. For 1938 drejer det sig ifølge Thomas Søbys input-output tabel om 1,3% af hele produktionen i landbruget, medens mejeriproduktionen synes at være komplet. For slagteriene mangler oplysning om en mindre del af produktionen, men det er vanskeligt at præcisere andelens størrelse. Her korrigeres derfor kun landbrugets produktion med 1,3% i hele undersøgelsesperioden. Eksportpriserne oplyses f.o.b. og bør folgelig korrigeres for engrosavancer. Også på dette punkt bruges Thomas Søbys arbejde som kilde. Han har en tabel over engrosavancer for forskellige varer i 1938, og disse tal bruges her i hele undersøgelseperioden.¹⁵

Det giver ikke nogen større mening på dette punkt at sammenligne resultaterne med tidligere beregninger. Produktionsværdierne for slagterier og mejerier kan selvfølgelig ikke lægges sammen med landbrugets, eftersom en stor del er omkostninger for indkøbte råvarer fra landbruget.

Værditilvækst

Til beregning af værditilvækst kræves oplysninger om værdier af indkøbte inputs. Ifølge SNA forstås dermed alle varer og tjenester, som bruges i en løbende produktion, og som indkøbes fra andre sektorer i økonomien, herunder udgifter til bygge- og anlægsvedligeholdelse og engrosavancer. Denne definition adskiller sig klart fra Døssings, som har en serie for bygge- og anlægsvedligeholdelse, men herudover kun serier for egentlige råvarer og hjælpestoffer, det vil sige foderstoffer og handelsgødning. I forhold til Svend Aage Hansens serier er forskellen endnu større, eftersom han trækker bygge- og anlægsudgifter fra. Dog

¹⁴ De nye dataserier publiceres ikke som tabelbilag til denne artikel. De beregnede niveauer i 1947 skal først samordnes med Søren Larsens endnu ikke publicerede serier for perioden 1947-1966. Jf. også fodnote 20.

¹⁵ Ifølge Søby er eksporten af slagteriprodukter dog ej pålagt engrosavancer.

udvider han indholdet i rå- og hjælpestofbegrebet ved at tillægge en del mindre udgifter til dyrlægehjælp og regnskabsbistand.

De tre statistiske hovedpublikationer indholder desværre kun data for den slags rå- og hjælpestoffer, som indgår i Døssings beregninger. Det ville kræve udarbejdelsen af input-output tabeller for hele den danske økonomi at få data for andre indkøb til produktionerne, selvfølgelig en helt umulig arbejdsopgave. Her kommer dog Thomas Søbys input-output tabel for 1938 godt til pas. Han beregner for dette år, at ca. en tredjedel af det egentlige landbrugs inputindkøb er af anden art end egentlige rå- og hjælpestoffer, hvilket svarer til ca. 10% af produktionsværdien. For slagterierne gælder, at cirka 10% af produktionsværdierne er input af denne type, og for mejerierne 9%. Det drejer sig for både mejerier og slagterier om ganske små andele af samtlige inputs, som jo hovedsagelig udgøres af indkøbte råvarer fra landbruget. Her antages, at forholdene i 1938 er gyldige for samtlige år i undersøgelsesperioden. Det er naturligvis ikke korrekt, men der kan næppe være grund til at tro, at korrekte oplysninger skulle afvige væsentligt.¹⁶

Alt i alt bliver resultatet, at inputandelen for landbruget i denne undersøgelse svinger mellem 30 og 40% imod 20 à 30% hos Svend Aage Hansen. For mejerier og slagterier er den tilsvarende andel naturligvis højere, mindst 90% henholdsvis mindst 80%.

Det er nu muligt at præsentere et af hovedresultaterne i denne undersøgelse: hvor meget påvirkes sektorfordelingen i dansk økonomi af de nye serier for værditilvækst, fordelt på landbrug, mejerier og slagterier.

¹⁶ Muligvis ville det være bedre at beregne, hvor stor andel de forskellige 1938-inputs har af hele produktionen/importen af de pågældende varer og tillempe disse andele i resten af perioden. Det ville have den komplikation, at hensyn måtte tages til landbrugs, mejeriernes og slagteriernes skiftende andel af totalproduktionen.

Landbrugets og fremstillingsektorens andele af den samlede værditilvækst				
	Gamle data		Nye data	
	Landbrug	Fremstilling	Landbrug	Fremstilling
1900/04	29	20	21	25
1905/09	28	20	22	24
1910/14	28	20	23	23
1915/19	27	19	22	21
1920/24	23	21	18	24
1925/29	21	21	18	23
1930/34	17	24	15	27
1935/39	16	27	14	29
1940/44	19	–	15	–
1945/47	17	31	13	33

Produktionen af kød, mælk, smør etc. hænger naturligvis tæt sammen med landbruget som råvareleverandør, og mejeriernes og slagteriernes værditilvækst er som nævnt ovenfor ikke så stor. På den anden side drejer det sig om produktioner, som for Danmark er meget vigtige som eksportvarer og i normale år svarer til mere end tre fjerdedele af hele den danske eksport. Totalt påvirkes industriens andel af GDP markant, når værditilvæksten ved mejerier og slagterier tilføres. Tabellen er beregnet på basis af de nye værdier for landbruget,¹⁷ og de nye værdier for mejerier og slagterier er tillagt SvAaH's værdier for industri og håndværk.¹⁸ Nye sektorandele er derefter beregnet på basis af ukorrigerede tal for totalt GDP hos SvAaH. Det er ikke helt korrekt, men den fejl som opstår er uden tvivl meget lille.

I det hele taget er resultatet en næsten dramatisk højere andel for fremstillingssektoren i de nye beregninger.¹⁹ I de første 20 år af perioden falder landbrugets andel fra omkring 28 til omkring 22%. Hertil svarer en stigende andel for industrisektoren fra 20 til 24%. Billedet af den danske økonomi som en af Europas mest industrialiserede økono-

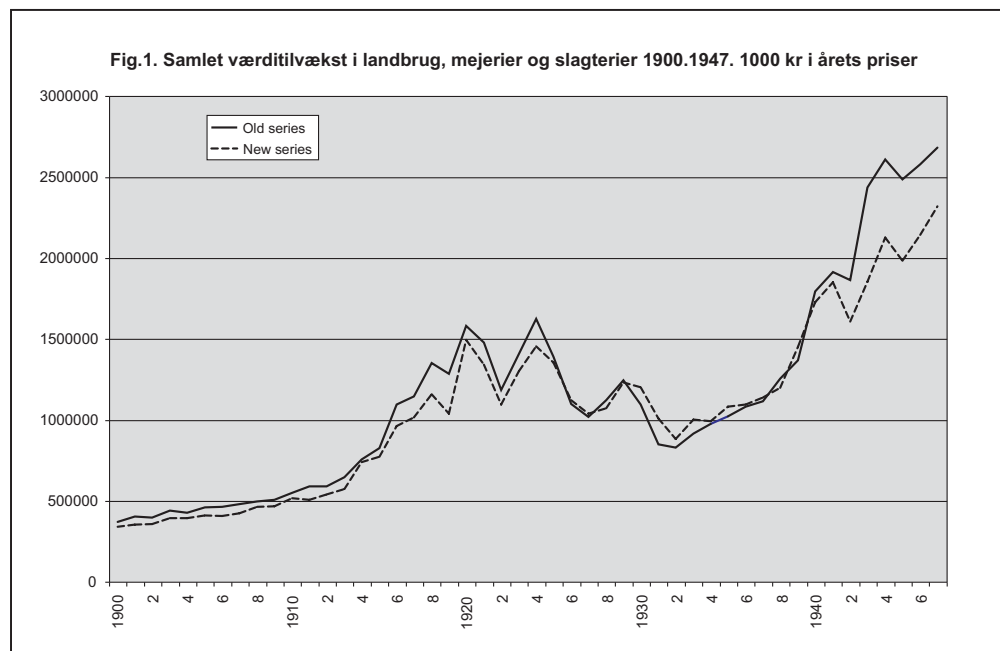
¹⁷ Alle sammenligninger foretages naturligt nok med serierne hos Svend Aage Hansen, eftersom Bjerke&Ussing kun publicerer data for to sektorer, landbrug og øvrigt.

¹⁸ Kolonnen »Håndværk, industri m.v. i alt«.

¹⁹ For mejerierne gælder, at beregningerne af inputværdierne endnu er noget foreløbige. En senere korrigering kan eventuelt medføre, at de nye andele for industri vil blive korrigeret med højst en procentenhed. – Det kan i denne sammenhæng nævnes, at Thomas Søby noget overvurderer værditilvæksten i mejeriproduktionen 1938. Den del af den indvejede mælk, som blev brugt til fremstilling af sødmælk og fløde, er åbenbart ikke medregnet som input.

mier forstærkes tydeligt. Forandringerne i den sidste del af undersøgelsesperioden er som ventet ikke så dramatiske, eftersom industrien er den største sektor i landets økonomi i begge beregningerne. Men de er tydelige nok.

I nedenstående Figur 1 sammenlignes i stedet talserierne for værditilvækst i årets priser i denne undersøgelse med tilsvarende serier hos SvAaH. I begge tilfælde drejer det sig om den samlede værdi for landbrug, mejerier og slagterier.

De to serier udvikler sig stort set ensartet. 1900-1914 er niveauet dog regelmæssigt lavere i de nye serier, som det kan forventes med den højere inputandel i de nye serier. Men trods alt afviger næsten hele den følgende del af perioden fra dette mønster. I krigs- og besættelsesperioderne er niveauerne i de nye serier markant lavere medens det modsatte gælder for perioden 1925-1939, hvor niveauerne først er de samme, men i 1930'erne faktisk er højere i de nye serier.

En nærmere analyse af hvordan dette skal fortolkes, må dog afvente præsentationen af de nye pris- og volumenserier.

Volumenberegning

Døssing gennemførte sin volumenberegning ved at multiplicere samtlige års kvantiteter med 1929-priserne. Samme princip bruges af både Bjerke & Ussing tilbage til 1857 og af SvAaH tilbage til 1818. Den sidste

påpeger i en kommentar, at beregningen er gennemført »efter samme retningslinjer, som i nutiden anvendes ved opgørelse af nationalproduktet i faste priser, idet man har multipliceret de årligt producerede mængder og mængden af de anvendte råstoffer med de faktiske priser i 1929«. ²⁰ Sætningen er praktisk taget identisk med en tilsvarende sætning hos Bjerke & Ussing. SvAaH's og Bjerke&Ussings serier i faste priser ligger meget tæt på hinanden – bortset fra at Bjerke & Ussing som tidligere nævnt trækker udgifter til vedligeholdelse fra – men det er svært at udtale sig om, i hvilket omfang beregningerne er helt identiske, og i hvilket omfang de faktisk er hentet fra Cohn, som præsenterer serier i faste priser alene for produktionsværdier men ikke for BFI.

Det forekommer i dag noget primitivt at bruge denne beregningsteknik for en så lang periode uden at skifte prisbasis med jævne mellemrum. Det har længe været normalt for Danmarks Statistik at arbejde med kortere perioder, som sammenkædes. Her skal bruges en teknik, som er i overensstemmelse med helt moderne praksis i Danmarks Statistik og står i skarp kontrast til den tidligere teknik. I stedet for som i tidligere beregninger bruge et år som basisår – 1929 – bruges samtlige undersøgelsesår som basisår, og samtlige volumenværdier udtrykkes dermed i foregående års priser. Eller lidt mere videnskabeligt udtrykt: Der konstrueres årlige mængdeindeks i overensstemmelse med Laspeyres formel, som kædes sammen til et sammenhængende indeks for hele perioden med 1929 som referenceår. Dermed bliver det let at sammenligne med serier hos SvAaH. ²¹

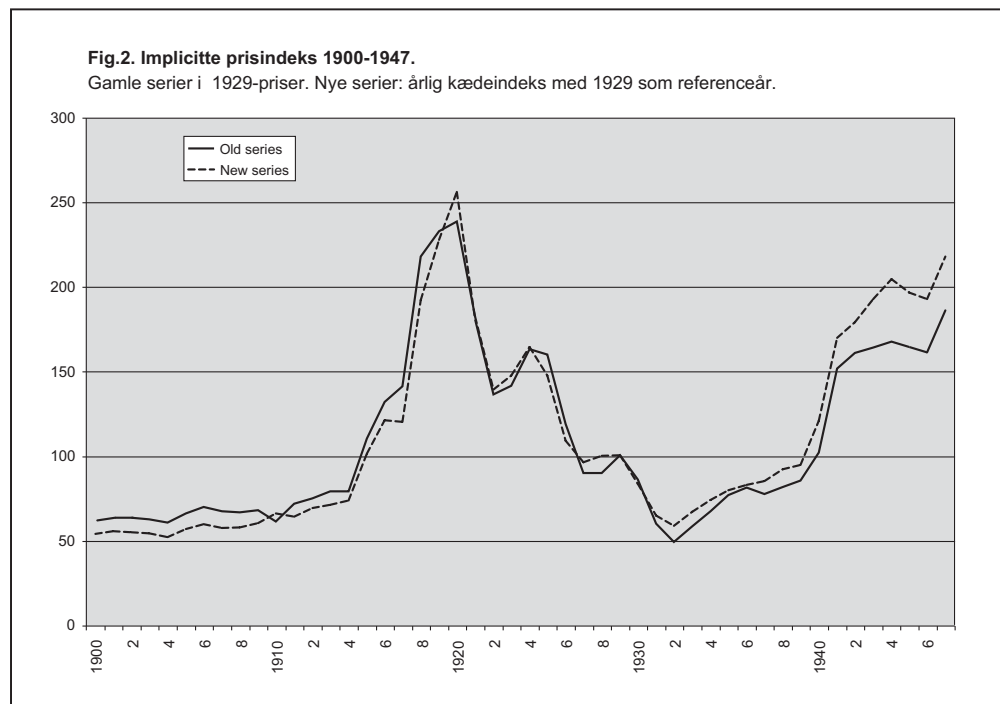
Der er som tidligere nævnt mange tilgængelige data for både priser og mængder. Derfor er det næsten helt igennem muligt at tillempe den nævnte teknik. Men nogle gange har det været praktisk at lægge et antal mindre varegrupper sammen. I andre tilfælde er data hentet fra produktionsstatistikken og består dermed oftest af både værdier og mængder, men uden garanti for at det drejer om homogene produkter, hvilket gør det vanskeligt at bruge gennemsnitspriser. I yderligere nogle tilfælde mangler der oplysninger om både mængder og værdier. Det gælder som nævnt ovenfor bl.a. mange af varerne og tjenesterne i inputkategorien. I alle de tilfælde, hvor der mangler data for mængder, er det muligt at erstatte Laspeyres formel med følgende formel:

²⁰ Se a.a. Bilagstabel 4.

²¹ Forfatteren har tidligere påpeget fordelene ved at bruge årlige kædeindeks ved volumenberegning. Jf. Hans Kryger Larsen/Carl-Axel Nilsson, Some Remarks on the Use of Prices when Constructing Volume Series, *Scandinavian Economic History Review* 1992:1, s. 39.

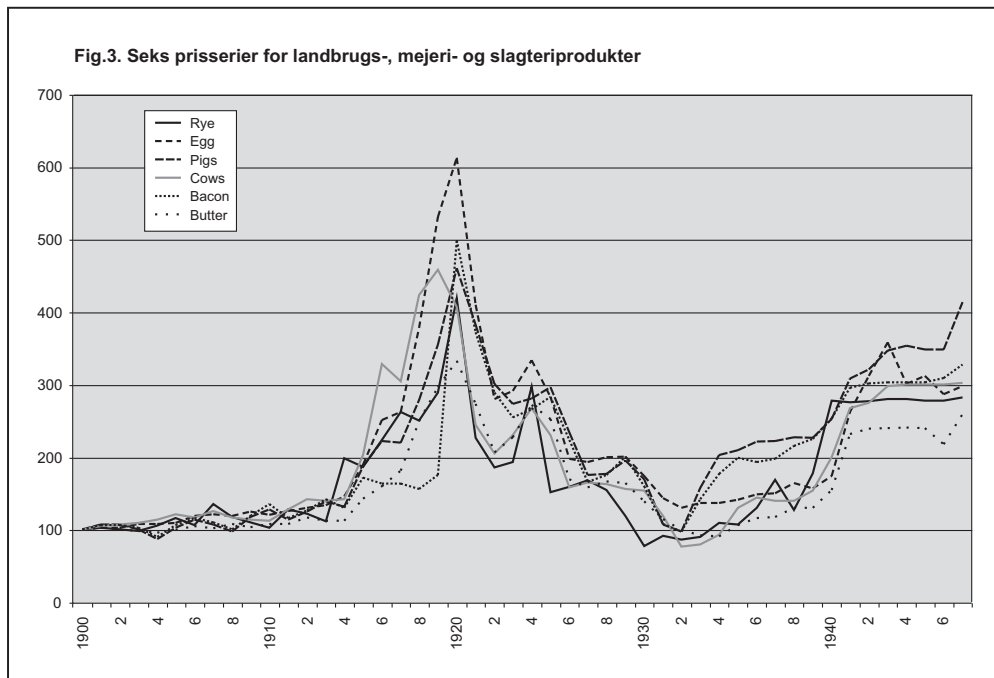
$(\dot{a}v_1 / (p_1 / p_0)) / \dot{a}v_0$, hvor $\dot{a}$ = årets priser, v = værdi, p = pris, 1 = sammenligningsåret og 0 = basisåret. Det skal tolkes som at værdien i sammenligningsåret først deflateres med et indeks for prisudviklingen mellem sammenlignings- og basisår. Denne nye værdi divideres derefter med værdien i basisåret, og resultatet bliver et indeks for mængdeudviklingen i forhold til basisåret. Derefter foretages en sammenkædning af samtlige disse årlige indeks.

Beregningen giver selvfølgelig samme resultater som en beregning efter Laspeyres formel – $p_0 \cdot q_1 / p_0 \cdot q_0$ – men kan således bruges også i de tilfælde, hvor oplysninger om mængder mangler. Alle beregninger gennemføres separat for produktionsværdier og inputværdier og opsummering foretages til totaler inden for hele sektoren eller branchen, inden værditilvæksten beregnes.

I Figur 2 sammenlignes denne undersøgelses samlede implicitte prisindeks – landbrug, mejerier og slagterier er lagt sammen – med tilsvarende indeks hos SvAaH. Det kan ikke overraske, at der er divergenser. Det nye indeks starter fra et lidt lavere niveau i 1900, men i 1914 er niveauerne stort set ens. Serierne følges derefter længe tæt ad med enkelte afvigende år. 1920 og 1926 er prisstigningen større i det nye indeks. I 1932 er prislefaldet noget større i det nye indeks, som også viser et prislefald i 1936. Årene 1942-1945 viser størst afvigelser med prisstigning i det gamle indeks men ikke i det nye.

Men det generelle indtryk er, at begge indeks viser et meget ensartet mønster for perioden som helhed. Det kan opfattes som ejendommeligt på grund af forskellene i beregningsteknik. Men faktisk er forklaringen simpel, hvilket fremgår af Figur 3.

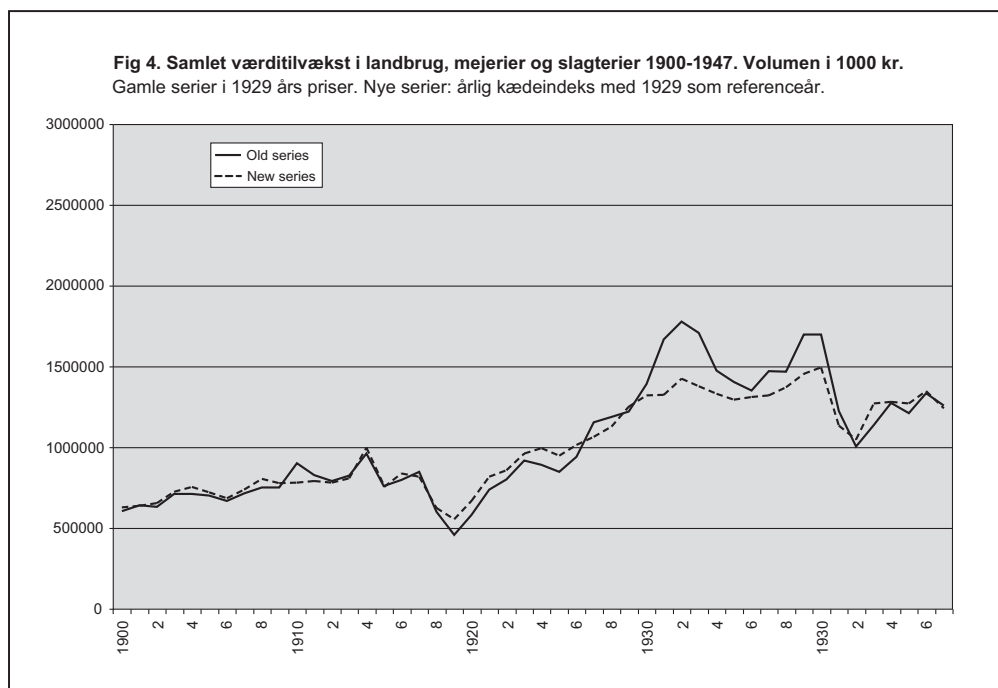
Her er valgt seks prisindeks, som repræsenterer nogle vigtige varer, som indgår i undersøgelsen. Det er let at se, at de principielt alle viser samme udviklingsmønster. Nogle af dem har et afvigende mønster i visse delperioder, men i det hele taget ser vi et ensartet mønster af prisstigninger og prislefald. En figur med mængder ville have vist meget større forskelle mellem varerne. Mængderne af svin, flæsk og bacon steg kraftigt 1900-1930 med niveauer i 1930, som var 4 gange dem i 1900. Også mælk steg kraftigt i samme periode men med noget lavere hastighed. Men i perioden efter 1930 viser samtlige disse varer stærkt faldende mængde. Medens i stedet køer, oksekød og pølser steg markant i mængde. Forskellene opstår i hele perioden meget mere på grund af variationer i eksporten end i salget på hjemmemarkedet. Blandt planteprodukterne viser sukkerroerne stærk stigning i mængde med et niveau i 1940 tre og en halv gang det i 1900. Derimod er stigningen mindre markant for de forskellige kornsorter og er også meget varierende mellem delperioder.

Pointen er, at der ikke kan ses nogen som helst systematisk sammenhæng mellem variationer i pris og variationer i mængde. En kendt øko-

nomisk historiker, Gerschenkron, har specielt analyseret perioder i den økonomiske historie, hvor nye produkter hurtigt spredes i produktion og forbrug, og hvor disse produkter fra at være højprisprodukter udvikles til lavprisprodukter, samtidig med at det omvendte forløb gælder for mere traditionelle produkter. Som et eksempel kan nævnes varer af stål contra produkter af jern i slutningen af 1800-tallet. Det har vist sig, at sådanne situationer er meget problematiske ved volumenberegninger. Forskelle i beregningsteknik kan betyde store forskelle i resultat. Med andre ord: ingen Gerschenkroneffekter kan konstateres i denne undersøgelse, ikke engang i den mest beskedne form, i de her behandlede dele af dansk økonomi.

Det er i hvert fald en af forklaringerne på, at to så kontrasterende volumenberegninger som de her foreliggende og hos SvAaH, kan vise så overensstemmende prisudviklinger. Men der er en del systematiske forskelle, ganske vist af mindre størrelse. Eftersom den her brugte teknik er i god overensstemmelse med gældende praksis, må den således alligevel tilskrives høj validitet og kunne bruges i tilfælde af en mere omfattende revision af Svend Aage Hansens beregninger for andre sektorer.

Til sidst præsenteres som et endeligt resultat af undersøgelsen volumenserier for værditilvæksten i Figur 4. For at kunne sammenligne resultaterne med Svend Aage Hansens omfatter de nye serier totalen for landbrug, slagterier og mejerier.

Den kombinerede effekt af at gennemføre nye værdiberegninger og af at tillemppe en ny teknik for beregning af volumen vil nu kunne ses. I vidt omfang forsvinder de forskelle, der kunne konstateres ved sammenligningen ovenfor af de gamle og de nye værditilvækstserier i årets priser. Forskellene i begyndelsen af perioden og i de sidste 5 à 6 år er stort set borte. Men andre forskelle fremtræder i forstærket form ved en samvariation mellem nye træk i både værditilvækst og implicitte prisindeks. Det drejer sig om vækstmønstret i mellemkrigsperioden.

I forhold til niveauerne i 1919 er stigningen i volumen cirka 300% op til 1932 i de nye serier med ikke mere end 160% i de gamle. Dermed har man måske valgt sammenligningsår som noget overdriver forskellene, som for størstedelen opstår 1929-1932. Men det er en kendsgerning, at niveauet i de nye serier er 25% højere 1932 end niveauet i de gamle, hvilket afviger markant fra relationen i hele den tidligere periode. Fluktuationerne i 1930'erne er større i de nye end i de gamle serier, og forskellen mellem dem bliver noget mindre, men den er fortsat markant i 1940.

Konklusioner

Denne beregning af nye værdier i årets priser og nye volumenværdier for værditilvæksten i dansk landbrug og ved danske mejerier og slagterier er et første skridt på vejen til en opdatering af de danske historiske nationalregnskaber til moderne SNA standard.

To nye resultater kan allerede nu siges at have særlig interesse for en analyse af den danske økonomiske historie som helhed, og ikke mindst for analysen af, hvordan det så betydningsfulde danske agro-industrielle konglomerat har udviklet sig.

Det ene drejer sig om sektorfordelingen i dansk økonomi med en opvurdering af industrisektoren. Det andet er et i hvert fald delvist nyt billede af vækstmønstret i den sammenlagte agrar-industrielle sektor, først og fremmest i 1930'erne men til en vis grad også i 1920'erne.